

Marta Dobrzyniak

<https://orcid.org/0000-0001-8997-8715>

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wyzwania edukacyjne – wybrane preferencje mieszkańców obszarów wiejskich

Educational challenges –
selected preferences of citizens of rural areas

Streszczenie. Prezentowane badanie skupiło się na preferencjach edukacyjnych zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym, a także w kontekście wyzwań cywilizacyjnych (m.in. globalnej zmiany klimatu, ochrony środowiska i rozwoju technologii cyfrowych). Badanie ogólnopolskiej populacji (1001 osób) powyżej 16. roku życia, zamieszkującej obszary wiejskie, uwzględniło edukację formalną i pozaformalną (w tym rozwijanie kompetencji rolniczych, doskonalenie kompetencji zawodowych w innej sferze niż rolnictwo oraz doskonalenie kompetencji cyfrowych), a także kształtowanie umiejętności uczenia się. Celem przeprowadzonego badania było poznanie opinii mieszkańców obszarów wiejskich dotyczących wyzwań edukacyjnych, zakresu edukacji, innowacji edukacyjnych oraz rodzaju działań edukacyjnych. W zaprezentowanym badaniu zastosowano sondaż diagnostyczny. Analiza wyników uwzględniała podejście ilościowe (liczbę wskazań) oraz jakościowe (różnorodność odpowiedzi na otwarte pytania). Wyniki badania wskazały na potrzebę uczenia się i doskonalenia metakompetencji (sprawności uczenia się), a także doskonalenia sprawności cyfrowej. Dostrzeganie wagi społecznego uczenia się znalazło wyraz w podkreślaniu potrzeby organizowania grup o podobnych celach lub zainteresowaniach oraz sieci osób zaangażowanych w podobne działania. Badani uznali też za istotną dostępność pomocy w wybieraniu odpowiedniej oferty edukacyjnej w formie wsparcia informacyjnego i doradczego oraz potrzebę animowania współpracy w obrębie lokalnych wspólnot. Zwrócili również uwagę na znaczenie doskonalenia kompetencji edukatorów.

Słowa kluczowe: edukacja pozaformalna, obszary wiejskie, uczenie się dorosłych, wyzwania edukacyjne

Summary. The presented research study focused on educational preferences in personal and social aspects, and in the context of the challenges of civilisation (including global climate change, environmental protection and the development of digital technologies). The survey of a nationwide population (1001 people) over 16 years of age, living in rural areas, addressed both formal and non-formal education (including the development of farming competences, the improvement of non-farming professional competences and enhancing digital skills), as well as learning skills development. The purpose of the survey was to find out the opinions of rural residents regarding educational challenges, the scope of education, educational innovations and the type of educational activities. A diagnostic survey was used in this study. The analysis was both quantitative (number of selected responses) and qualitative (diverse responses to open questions). The results of the study indicated the need to learn, as well as to improve metacompetence (learning skills), and to improve digital skills. Recognition of the importance of social learning was reflected in the emphasis on the need to organise groups with similar goals or interests, and people involved in similar activities. Respondents also considered the access to information and advisory support as an important help in choosing the right educational offer, and the need to facilitate cooperation within local communities. They also emphasized the importance of improving the skills of educators.

Keywords: non-formal education, rural areas, adult learning, educational challenges

Potrzeba uczenia się i specyfika edukacji na obszarach wiejskich

Choć w wielu wypadkach częściej pisze się o edukacji, szkolnictwie, oświacie bądź pedagogice, tu nacisk jest położony na uczenie się – bez względu na to, czy odbywa się ono w ramach obowiązku szkolnego, w związku z koniecznością sprostania formalnym wymogom związanym z zatrudnieniem na stanowisku pracy, czy też w kontekście pozyskania kompetencji potrzebnych do prowadzenia działalności społecznej, politycznej lub gospodarczej. Takie położenie nacisku na proces i efekt uczenia się – w przeci-

wieństwie do podkreślania roli polityki oświatowej, strategii umiejętności czy też prognoz kompetencyjnych sporządzanych przez wielkie, zglobalizowane konsorcja – podkreśla podmiotowość, autonomię i odpowiedzialność człowieka za zaplanowanie swojej edukacji i za osiągnięcie pożądaných efektów uczenia się, podporządkowanych obranym celom, zwłaszcza w dorosłym życiu. W procesie uczenia się znaczenia nabiera zwłaszcza nabycie zdolności do porozumienia dzięki interakcji, realizowanej poprzez czynność mówienia, w której dzięki oczywistym albo też uzasadnionym przez mówiącego racjom możliwe jest osiągnięcie porozumienia co do rzeczywistości i co do reguł (norm), które na nią wpływają (Habermas, 2015). Być może w środowiskach wiejskich, w których więzi społeczne nabierają znaczenia w wymiarze codziennych wyzwań, dbałości „całej wsi” o wychowanie (Reupert, Straussner, Weimand, Maybery, 2022), występuje wzmożona potrzeba edukacji adekwatnej do lokalnych oczekiwań? Taka racja emanuje z różnych badań, które wskazują potrzebę edukowania lokalnych wspólnot wśród najważniejszych zadań (Kudelko, 2023), wynika też z proponowanej struktury elementów odporności obszarów wiejskich, która obejmuje społeczne relacje i powiązania, procesy uczenia się, edukację i autorefleksję, a także wspólnotowe podejmowanie decyzji i wspólnotowe działanie (Adam-Hernández, Harteisen, 2019). Edukacja jako taka powinna także podlegać przemianom, uwzględniającym wyzwania dotyczące poczucia globalnej odpowiedzialności, globalnego obywatelstwa i partnerskiego zaangażowania lokalnych wspólnot na rzecz dbałości o zdrowie i zrównoważoną przyszłość. Tworzenie lokalnych koalicji zaangażowanych na rzecz optymalnego wykorzystywania lokalnych zasobów i zmniejszanie znaczenia testowania osiągnięć sygnalizują niektóre cechy podejścia angażującego całą szkołę i jej społeczne otoczenie. Zaangażowanie wspólnot organizujących się „wokół szkoły” może przyczyniać się do wzmocnienia społeczno-emocjonalnych powiązań w lokalnej skali i wspierania potencjału wszystkich pracowników szkoły, a także do tworzenia programów nauczania uwzględniających lokalną specyfikę. W szczególności ułatwia to podejmowanie inicjatyw „na miejscu”, uczących współdziałania oraz wzmacniających poczucie sprawczości i wspólnotowości. Wiejskie społeczności zmagają się z różnymi problemami, w tym z wyludnieniem, spadkiem liczby urodzeń, starzeniem się populacji, trudnościami w podtrzymaniu kultury i wytwórczości z powodu odpływu młodych ludzi i in. Z drugiej strony bogactwo lokalnych zasobów naturalnych i kulturowych sprzyja orientacji uczenia się na znaczenie bioróżnorodności i zdrowego (czystego) środo-

wiska naturalnego dla zachowania zdrowia. Wzmacnianie sprawności do krytycznego myślenia pomaga badać wpływ technologii na środowisko czy też analizować problemy i zagrożenia środowiskowe oraz znajdować sposoby zajmowania się nimi, w tym związane z recyklingiem odpadów, a także ochroną rodzimych roślin i siedlisk przyrodniczych. Istotne jest również działanie na rzecz zwiększania świadomości ekologicznej i wspieranie demokratycznego procesu uczenia się (Mathie, Wals, 2022).

Badania społeczne jako droga do poznania postaw i zjawisk

Pragnienie zrozumienia świata społecznego towarzyszy naukowcom dążącym do poznania zjawisk, uwarunkowań i trendów, a w pedagogice ma to istotne znaczenie dla zgłębienia problematyki wyzwań edukacyjnych. Dzięki niemu można lepiej przygotować kadrę edukatorów i programy edukacyjne, a także odpowiednio zaprogramować inicjatywy wspierające możliwość i skuteczność uczenia się. Badacz zmierza do poznania rzeczywistości, która jest zbliżona do prawdy, dzięki uznaniu intersubiektywności, nabierającej znaczenia w nurtach filozoficznych i pedagogicznych, właściwych dla ery nowoczesności i ponowoczesności (Zahavi, 2012; Habermas, 2015; Hicks, 2016; Kwieciński, Śliwerski, 2019). Teoretyczne podejście badacza opiera się na rzeczywistości społecznej, choć ma on też świadomość ograniczeń, które nieuchronnie wiążą się z poznaniem (Habermas, 2015). Zaangażowanie osób, których dotyczy badanie, znających dobrze świat życia, stanowiący podłoże poznania i teoretycznych rozważań, jest stosowane w różnych podejściach badawczych. Choć pojedyncze wypowiedzi respondentów (w przypadku badania ankietowego) są z natury subiektywne, to jednak poszukiwanie obiektywności ma charakter społeczny i dokonuje się poprzez wykraczanie poza indywidualne poglądy (Babbie, 2021).

Jeśli zatem założymy, że człowiek, samodzielnie bądź wspólnie z otoczeniem społecznym, w jakim toczy się jego życie, może i pragnie wyrazić pogląd na temat potrzeb i stojących za nimi racji, z pomocą może przyjść badanie społeczne, które jest nakierowane na poznanie takich poglądów (Babbie, 2021). Jeśli uda się przy tym znaleźć pewną prawidłowość, to wnioski z badania rzeczywistości społecznej, widzianej oczami respondentów badania, mogą posłużyć do sformułowania pożytecznych rekomendacji (Habermas, 2015).

Różne podejścia wynikające z przyjętego sposobu postrzegania świata są podstawą różnych badań. Omówione tu badanie zostało przeprowadzone z uwzględnieniem paradygmatu konstruktywistycznego. W paradygmacie konstruktywistycznym istotne jest dążenie do zrozumienia świata, w którym jednostki żyją i pracują, a subiektywne ich rozumienie wynika ze społeczno-kulturowych bądź historycznych uwarunkowań. Badanie uwzględnia poglądy uczestników w jak najszerszym zakresie, a będąc świadomy wpływu środowiska na poglądy i wyobrażenia badanej grupy, badacz dąży do nadawania im sensu, interpretowania ich w sposób kształtujący wzorzec znaczeniowy (Cresswell, 2013).

Spośród różnych metod badawczych jedną z najczęściej stosowanych jest sondaż diagnostyczny, który polega na przeprowadzeniu wywiadu w formie bezpośredniej lub poprzez komunikację online (sondaż online). Mimo zamieszczenia w kwestionariuszu wywiadu propozycji odpowiedzi, które mogłyby wpłynąć na wybory respondentów, formularz online może prowadzić do zmniejszenia „obciążenia” wyników badania dzięki zamieszczeniu opcji otwartej bądź blokującej podane propozycje. Badanie ilościowe, które przykłada szczególną wagę do reprezentatywności próby poprzez odpowiednią liczebność wypowiedzi, może być uzupełnione przez analizę nawet pojedynczych wypowiedzi, które poszerzają pole znaczeń charakteryzujące dane zagadnienie (Meison, 2022). W omawianym badaniu zastosowano sondaż diagnostyczny, a badanie zostało przeprowadzone zdalnie (online).

Zakres tematyki badania i respondentów, opis badania

Celem badania przeprowadzonego w 2023 r. było pozyskanie opinii mieszkańców obszarów wiejskich na temat wyzwań edukacyjnych. Badanie było adresowane do mieszkańców obszarów wiejskich (z uwzględnieniem miast do 20 tys. mieszkańców) w Polsce i dotyczyło edukacji. Grupę objętą badaniem stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich powyżej 16. roku życia ze wszystkich województw, przy czym liczebność grupy odpowiadała proporcjonalnie liczebności wiejskiej populacji w danym województwie. Przyjęcie dolnej granicy wieku na 16 lat wynika z tego, że przed osiągnięciem dorosłości kształtuje się gotowość do dokonywania wyborów, podejmowania decyzji i brania odpowiedzialności za siebie i za innych. Szczególne znaczenie ma w tym okresie doskonalenie kompetencji związanych z zarządza-

niem sobą, własną edukacją oraz aktywnością zawodową (karierą) – zarządzaniem swoim postępowaniem w obliczu zmian dotyczących różnych sfer życia. Nie ma oddzielnej teorii dotyczącej edukacji po 16. roku życia (Coffield, 2004), można jednak przyjąć, że w okresie wczesnej dorosłości kształtuje się stopniowo potrzeba odejścia od zależności i dążenia do niezależności; rozwija się świadomość siebie i potrzeba kierowania sobą, własnym uczeniem się i własną karierą (Knowles, 1984). Optymalne podejście do nauczania po 16. roku życia powinno uwzględniać potrzeby i cechy uczniów oraz łączyć podejście pedagogiczne i andragogiczne (Tremble, 2023). Dlatego też objęcie badaniem osób, począwszy od 16. roku życia, pozwala na uwzględnienie ich poglądów dotyczących wyzwań edukacyjnych oraz specyficznych potrzeb związanych z przejściem z edukacji do pracy i z młodości do dorosłości.

Łączna liczba respondentów uczestniczących w badaniu wyniosła 1001 osób, z czego kobiety stanowiły 47%, a odsetek mężczyzn wyniósł 53%. Respondenci w wieku powyżej 41 lat stanowili niemal 60% próby, a 5,7% respondentów nie przekroczyło 18. roku życia. Ze względu na miejsce zamieszkania przeważali mieszkańcy miejscowości wiejskich (64,6%), a mieszkańcy miast o populacji do 20 tys. mieszkańców stanowili 35,4% próby. Blisko połowa (48,9%) respondentów legitymowała się średnim wykształceniem, ponad 35% to osoby z wyższym wykształceniem, a mniejszy był udział osób z wykształceniem zawodowym (11,5%) i podstawowym (4,6%). Badaczka przyjęła założenie, że respondenci zadeklarują zakres swoich ambicji edukacyjnych wybranych z zaprojektowanej kafeterii opcji odpowiedzi, a jeśli nie zechcą bądź nie potrafią tego zrobić – mogą wybrać opcję „żadne z powyższych” oraz wskazać własne propozycje, wykraczające poza kafeterię. Kwestionariusz ankiety pozwolił na zgromadzenie informacji dotyczących wyzwań edukacyjnych ważnych dla osoby wypełniającej ankietę (czyli tego, czego osoba biorąca udział w badaniu chciałaby się nauczyć); wyzwań edukacyjnych ważnych dla mieszkańców wsi (zdaniem osoby wypełniającej ankietę); zakresu edukacji ważnego dla osoby wypełniającej ankietę; zakresu edukacji ważnego dla mieszkańców wsi; zakresu innowacji edukacyjnych oraz rodzaju działań edukacyjnych, z których osoba biorąca udział w badaniu chciałaby skorzystać.

Aspekt dotyczący wyzwań edukacyjnych ważnych dla osoby wypełniającej ankietę wskazywał na oczekiwane efekty uczenia się respondenta obejmujące doskonalenie kompetencji rolniczych, doskonalenie kompetencji zawodowych w innej sferze niż rolnictwo oraz doskonalenie kompeten-

cji cyfrowych. W tym komponencie badania znalazły się też wyzwania dotyczące metakompetencji respondenta (doskonalenie umiejętności uczenia się), kompetencji edukatorów pracujących z młodzieżą lub edukatorów pracujących z osobami dorosłymi oraz wyzwania natury systemowej (doskonalenie systemu ułatwiającego poznanie i wybór oferty edukacyjnej).

Kolejny zestaw dotyczył kompetencji, których rozwijanie jest – zdaniem respondenta – istotne dla mieszkańców wsi (tu pojęcie wsi nie zostało doprecyzowane, zatem respondent mógł dowolnie odnieść się do wsi, w której mieszka, bądź do dowolnej innej wsi czy też do mieszkańców wsi w ogólnym znaczeniu). Zakres opcji uwidocznionych w kafeterii opcji odpowiedzi był taki sam jak w pytaniu dotyczącym indywidualnych wyzwań kompetencyjnych dotyczących respondenta.

Wybór zakresu edukacji według preferencji respondentów stanowił istotę trzeciego pytania. Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy odpowiedzi spośród dostępnych ośmiu bądź też dopisać własną propozycję. Opcje wyboru obejmowały doskonalenie kompetencji potrzebnych w zawodzie respondenta, doskonalenie kompetencji potrzebnych w innym zawodzie (co wiąże się z potrzebą przekwalifikowania), doskonalenie kompetencji cyfrowych, doskonalenie kompetencji przydatnych w prowadzeniu zagrody edukacyjnej, doskonalenie kompetencji dotyczących gospodarki obiegu zamkniętego, doskonalenie kompetencji dotyczących biogospodarki lub zielonej gospodarki, doskonalenie kompetencji w zakresie organizowania usług czasu wolnego w sposób pozwalający na przeżycie czegoś interesującego oraz doskonalenie kompetencji ułatwiających współpracę w wymiarze produkcyjnym, usługowym lub społecznym. Taki zakres opcji wyboru koresponduje z zakresem rządowego Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (MRiRW, 2022), odnoszącym się do obszarów wiejskich. Analogiczny zakres pytań znalazł się w czwartym zestawie, który dotyczył mieszkańców wsi.

Tematyka innowacji edukacyjnych została poruszona w kolejnym zestawie, w którym respondenci mogli wybrać maksymalnie dwie odpowiedzi z dostępnej listy. Został zaproponowany zakres innowacji w kilku aspektach: w kształtowaniu świadomości społecznej, w pracy z młodzieżą (poza edukacją formalną), w prowadzeniu edukacji dla seniorów, w odniesieniu do ochrony środowiska, w edukacji sprzyjającej przeciwdziałaniu zmianom klimatu oraz w edukacji liderów życia publicznego i społecznego. Zakres kafeterii odpowiadał tematyce korespondującej z wyzwaniami rozwojowymi obszarów wiejskich, odzwierciedlonymi w programach dla

obszarów wiejskich skali europejskiej i krajowej, dotyczących aktualnego okresu programowania. Ostatnie pytanie umożliwiło respondentom wybór maksymalnie czterech działań edukacyjnych spośród opcji obejmujących następujące rodzaje ofert: kursy dla młodzieży dostępne przez Internet; zajęcia edukacyjne dla seniorów dostępne przez Internet; audycje dostępne w mediach tradycyjnych; wycieczki do miejsca innowacji; tworzenie dostępnej w Internecie sieci osób, które mają podobne cele; tworzenie lokalnej grupy osób, które mają podobne cele; spotkanie z ekspertem, w domu kultury; spotkanie z osobą zajmującą się podobnymi zadaniami; zajęcia pozalekcyjne w szkole; zajęcia pozaszkolne rozwijające kompetencje. W artykule są zaprezentowane wyniki dotyczące opisanych wyzwań.

Wyniki badania

Wyniki zostały przedstawione w kolejności, jaka występowała w kwestionariuszu ankiety.

Odpowiedź na pytanie o to, które z poniższych wyzwań respondent/ka uważa za najbardziej dla siebie istotne (wybór maksymalnie trzech odpowiedzi), uwidoczniła najczęściej wybieraną opcję, która dotyczyła meta-kompetencji (doskonalenia umiejętności uczenia się) – tę odpowiedź wybrało 59,6% respondentów. Uzyskane odpowiedzi są zestawione w tabeli 1. Uzupełnieniem wybranych opcji są odpowiedzi na pytanie otwarte (inne, jakie?), które określają wyzwania istotne dla respondenta: móc poradzić sobie w każdej sytuacji, mieć predyspozycje do wykonywania różnych prac, nauka języków obcych, nauka języka angielskiego, nauka o ochronie środowiska oraz doskonalenie i wspieranie swoich zainteresowań.

Wskazanie metakompetencji przez tak wielu respondentów zwraca szczególną uwagę, ponieważ umiejętność uczenia jest zapewne szczególnie istotna dla osób, które nie mogą – z różnych względów – korzystać z zajęć w formie bezpośredniej, ale często poszukują możliwości doskonalenia kompetencji opartej na samodzielnym korzystaniu z podręczników, oferty zdalnej, a także na uczeniu się nieformalnym, w trakcie interakcji z innymi współmieszkańcami. Wskazanie kompetencji cyfrowych na drugim miejscu (a *de facto* na pierwszym – poza metakompetencjami) dowodzi wyboru bardzo potrzebnych, a w niewystarczającym stopniu opanowanych kompetencji.

Tabela 1. Wyzwania edukacyjne istotne dla respondenta

Opcja wyboru	%
Doskonalenie umiejętności uczenia się	59,6
Doskonalenie kompetencji cyfrowych	46,9
Doskonalenie systemu ułatwiającego poznanie i wybór oferty edukacyjnej	31,4
Doskonalenie kompetencji zawodowych w innej sferze niż rolnictwo	29,4
Wspieranie kompetencji edukatorów pracujących z młodzieżą	27,0
Wspieranie kompetencji edukatorów pracujących z osobami dorosłymi	16,5
Doskonalenie kompetencji rolniczych	12,2

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci udzielili też odpowiedzi na pytania wielokrotnego wyboru w kolejnym zestawie, dotyczącym wyzwań, które uważają za najbardziej istotne dla mieszkańców wsi. Można było wybrać maksymalnie trzy odpowiedzi. Pytanie dotyczyło więc tego, czego – zdaniem respondenta – powinni uczyć się inni mieszkańcy (w odróżnieniu od poprzedniego pytania, które dotyczyło potrzeb edukacyjnych respondenta). Odpowiedzi respondentów są zestawione w tabeli 2. Uzupełnieniem wybranych opcji jest doskonalenie znajomości języków obcych (kursy, szkolenia). Choć odpowiedzi ułożyły się w podobnej kolejności jak w poprzednim pytaniu, to jednak przeważał wybór kompetencji cyfrowych, tuż za nim uplasowały się kompetencje rolnicze, wyprzedzając metakompetencje w częstości wskazań. Zwraca uwagę wysoka pozycja kompetencji rolniczych, które w poprzednim pytaniu znalazły się na dalszej pozycji. Zapewne respondenci nie byli zainteresowani osobiście rozwijaniem takich kompetencji, uznawali jednak ich ważność dla funkcjonowania wsi w ogólniejszym wymiarze.

Tabela 2. Wyzwania edukacyjne dotyczące kompetencji, których rozwijanie jest – zdaniem respondenta – istotne dla mieszkańców wsi

Opcja wyboru	%
Doskonalenie kompetencji cyfrowych	48,4
Doskonalenie kompetencji rolniczych	47,9
Doskonalenie umiejętności uczenia się	42,3
Doskonalenie kompetencji zawodowych w innej sferze niż rolnictwo	37,8

Tabela 2. Wyzwania edukacyjne (ciąg dalszy)

Opcja wyboru	%
Doskonalenie systemu ułatwiającego poznanie i wybór oferty edukacyjnej	30,8
Wspieranie kompetencji edukatorów pracujących z młodzieżą	22,6
Wspieranie kompetencji edukatorów pracujących z osobami dorosłymi	18,0

Źródło: opracowanie własne.

Trzecie pytanie dotyczyło zakresów edukacji, które respondent/ka wybrał/a/by dla siebie. I tu można było wybrać maksymalnie trzy odpowiedzi, wybrane spośród ośmiu propozycji – albo też respondenci wskazali własne propozycje. Odpowiedzi są zestawione w tabeli 3.

Tabela 3. Zakresy edukacji, które respondent/ka wybrał/a/by dla siebie

Opcja wyboru	%
Doskonalenie kompetencji cyfrowych	48,8
Doskonalenie kompetencji potrzebnych w moim zawodzie	43,3
Doskonalenie kompetencji potrzebnych w innym zawodzie (potrzebuję przekwalifikowania)	31,3
Doskonalenie kompetencji ułatwiających współpracę w wymiarze produkcyjnym, usługowym lub społecznym	30,8
Doskonalenie kompetencji w zakresie organizowania usług czasu wolnego w sposób pozwalający na przeżycie czegoś interesującego	29,1
Doskonalenie kompetencji dotyczących biogospodarki lub zielonej gospodarki	23,3
Doskonalenie kompetencji dotyczących gospodarki obiegu zamkniętego	12,6
Doskonalenie kompetencji przydatnych w prowadzeniu zagrody edukacyjnej	10,4

Źródło: opracowanie własne.

Nauka języków obcych i wiedza na temat ochrony środowiska stanowią uzupełnienie odpowiedzi, wykraczające poza podaną listę wybranych opcji. Wybór konkretnych umiejętności cyfrowych i zawodowych potwierdza motywację respondentów do uczenia się nakierowaną na praktyczną użyteczność. W kolejnym pytaniu respondenci mogli wybrać te spośród zakresów edukacji, które uznaliby za kluczowe dla mieszkańców

wsi. Można było wybrać maksymalnie trzy odpowiedzi. Najwięcej (46,2%) odpowiedzi padło na doskonalenie kompetencji cyfrowych, a druga pod względem częstości odpowiedzi dotyczyła doskonalenia kompetencji potrzebnych w ich obecnym zawodzie (42,6%). Szczegółowe wyniki są zestawione w tabeli 4.

Tabela 4. Zakresy edukacji, które respondent/ka wybrał/a/by dla mieszkańców wsi

Opcja wyboru	%
Doskonalenie kompetencji cyfrowych	46,2
Doskonalenie kompetencji potrzebnych w ich obecnym zawodzie	42,6
Współpraca w wymiarze produkcyjnym, usługowym, społecznym	41,4
Gospodarka obiegu zamkniętego/biogospodarka	34,7
Doskonalenie kompetencji potrzebnych w innym zawodzie (potrzeba przekwalifikowania)	33,3
Usługi w zakresie organizowania czasu wolnego w sposób pozwalający na przeżycie czegoś interesującego	28,2
Prowadzenie zagrody edukacyjnej	21,2

Źródło: opracowanie własne.

Listę odpowiedzi uzupełnia ekologia w rolnictwie. Odpowiedzi wskazujące na znaczenie współpracy w wielu wymiarach, a także wysoka pozycja edukacji dotyczącej gospodarki obiegu zamkniętego lub biogospodarki mogą być postrzegane jako wyraz wysokiej świadomości współzależności i uwzględnienia wymogów wynikających z wyzwań klimatycznych.

Pytanie piąte dotyczyło innowacji edukacyjnych, które są potrzebne zdaniem respondentów. Osoby, które wzięły udział w badaniu, miały możliwość wybrania dwóch odpowiedzi spośród proponowanych sześciu zakresów. Wyniki odpowiedzi są zestawione w tabeli 5.

Wskazanie innowacji w kształtowaniu świadomości społecznej na pierwszym miejscu, a także uznanie za ważne innowacji dla ochrony środowiska mogą zwracać uwagę na deficyt tego rodzaju aktywności, a jednocześnie na potrzebę poszukiwania nowych sposobów zajmowania się taką tematyką. Dostrzeżenie potrzeby wprowadzania innowacji edukacyjnych w pracy z młodzieżą budzi nadzieję na gotowość wsparcia tego typu inicjatyw, które są niezbyt rozpowszechnione na obszarach wiejskich (Strzeмиńska, Wiśnicka, 2011).

Tabela 5. Wskazanie innowacji edukacyjnych, które są potrzebne zdaniem respondentów

Opcja wyboru	%
W kształtowaniu świadomości społecznej	44,0
W zakresie ochrony środowiska	38,9
W pracy z młodzieżą (poza edukacją formalną)	29,4
W edukacji sprzyjającej przeciwdziałaniu zmianom klimatu	28,0
W prowadzeniu edukacji dla seniorów	24,4
W edukacji liderów życia publicznego i społecznego	18,0

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi na ostatnie pytanie o to, które z wyzwań respondent/ka uważa za najbardziej dla siebie istotne (wybór maksymalnie czterech odpowiedzi), są zestawione w tabeli 6.

Tabela 6. Rodzaje działań edukacyjnych, które respondenci wybraliby dla siebie

Opcja wyboru	%
Wycieczki do miejsca innowacji (np. zagrody edukacyjnej, centrum innowacji itd.)	37,7
Tworzenie lokalnej grupy osób, które mają cele podobne do moich	37,2
Spotkanie z osobą zajmującą się podobnymi zadaniami co ja	33,0
Tworzenie dostępnej w Internecie sieci osób, które mają cele podobne do moich	32,3
Spotkanie z ekspertem, np. w domu kultury	30,0
Zajęcia pozaszkolne rozwijające kompetencje	28,1
Zajęcia pozalekcyjne w szkole (np. dodatkowe zajęcia w świetlicy dla dzieci)	19,7
Audycje dostępne w mediach tradycyjnych (np. radio, telewizja)	16,7
Zajęcia edukacyjne dla seniorów dostępne przez Internet	16,3
Kursy dla młodzieży dostępne przez Internet	10,8

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowo respondenci wskazali kursy maturalne, naukę języków obcych, naukę zakładania stron internetowych i własnej działalności.

Badanie potwierdziło potrzebę większej mobilności i wzbogacenia uczenia się przez obserwację i doświadczanie poprzez odwiedzanie miejsc

innowacji. Jednocześnie ponownie została podkreślona waga rozwijania kontaktów na miejscu z osobami o podobnych zainteresowaniach lub zajmujących się podobnymi zadaniami.

Wśród najbardziej licznych odpowiedzi dwa aspekty zwracają szczególną uwagę. Pierwszy z nich dotyczy umiejętności cyfrowych, indywidualnych i dotyczących mieszkańców wsi jako grupy społecznej. Potwierdza to dążenie mieszkańców wsi do korzystania z Internetu i z urządzeń wykorzystujących cyfrowe technologie. Taka potrzeba koresponduje z koncepcją inteligentnej wsi, wdrażaną w aktualnym okresie programowania, a także z ogólnym trendem cyfryzacji wielu dziedzin życia (edukacji, rolnictwa, gospodarki, administracji publicznej, usług i in.). Szczególnie interesujący jest wysoki wynik (59,6% w aspekcie indywidualnym, 42,3% w odniesieniu do mieszkańców wsi) doskonalenia umiejętności uczenia się. Wskazuje to na świadomość znaczenia takiej kompetencji oraz na świadomość ograniczonego poziomu kompetencji charakteryzujących respondenta, jak również mieszkańców wsi. Podobnie, wskazanie doskonalenia systemu ułatwiającego poznanie i wybór oferty edukacyjnej (31,4% – aspekt indywidualny, 30,8% – aspekt mieszkańców wsi) jest wyrazem dostrzegania potrzeby wsparcia w tym zakresie, mieszkańcy wsi napotykają bowiem trudność dotarcia do informacji o ofercie i mają kłopot z wyborem właściwej dla siebie oferty.

Wśród zajęć, które respondenci wybraliby dla siebie, wysoka częstość wskazań (ponad 32%) dotyczyła zajęć nakierowanych na tworzenie lokalnej grupy osób, które mają podobne cele, spotkań z osobą zajmującą się podobnymi zadaniami i tworzenia dostępnej w Internecie sieci osób, które mają podobne cele. Taki wynik dowodzi rozbudzonej świadomości respondentów w zakresie potrzeby tworzenia podstaw wspólnotowych działań. Odpowiedź blokująca „żadne z powyższych” została wybrana przez niewielki odsetek respondentów (3,8% – 9,1%) i nie w każdym przypadku skutkowałą wpisaniem własnej propozycji odpowiedzi. Tak niewielki odsetek wybranych odpowiedzi blokujących potwierdza – obok faktu, że każda z opcji została wybrana przez co najmniej 10,4% pozostałych respondentów – trafność doboru opcji odpowiedzi. Wynika to zarówno ze starania zmierzającego do zadania pytań, które są inspirowane badaniami sytuacji społecznej na obszarach wiejskich, jak i z uwzględnienia tych rodzajów aktywności, które zostały ujęte w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (MRiRW, 2022).

Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

Wyniki badania wskazują na to, że respondenci dostrzegają znaczenie umiejętności uczenia się, a także podkreślają wagę doskonalenia kompetencji cyfrowych. Znaczna ich liczba wskazała potrzebę ułatwiania zainteresowanym osobom poznania oferty edukacyjnej i dokonywania wyboru odpowiedniej oferty. Liczna grupa potwierdziła też potrzebę doskonalenia kompetencji edukatorów pracujących z młodzieżą i z osobami dorosłymi. Taki wynik może wskazywać na docenianie znaczenia edukacji w każdym wieku oraz na potrzebę zadbania o to, by edukatorzy mieli odpowiednie kompetencje i aby mieszkańcy obszarów wiejskich wybierali ofertę świadomie, korzystając przy tym z zewnętrznego wsparcia. Ma to znaczenie o tyle, że w 2022 r. 49,7% mieszkańców wsi w wieku 18–69 lat podjęło bądź kontynuowało jakąkolwiek formę uczenia się. Potwierdzenie potrzeby uzyskania pomocy w zapoznaniu się z ofertą edukacyjną i w podjęciu decyzji dotyczących kształcenia lub szkolenia koresponduje z niewielkim odsetkiem osób korzystających z takiej pomocy: informacje w tym zakresie otrzymało w 2022 r. 8,5% osób w wieku 18–69 lat, przy czym mieszkańcy wsi korzystali z takiej pomocy rzadziej (GUS, 2024). Mieszkańcy obszarów wiejskich objęci badaniem dostrzegają znaczenie kompetencji cyfrowych, opowiadając się za ich rozwijaniem. W 2022 r. 16,0% osób mieszkających na wsi wymieniało naukę online jako wyłączną lub główną metodę kształcenia (GUS, 2024). Jest to o tyle ważne, że współczesna literatura przedmiotu wskazuje, że „do świata cyfrowego zostaną przeniesione wszystkie aktywności, które znamy ze świata fizycznego” (Szempruch, 2024, s. 23).

Zwraca uwagę niewielki odsetek osób zainteresowanych doskonaleniem kompetencji rolniczych przy jednoczesnym wskazaniu, że takie doskonalenie jest jednym z najczęściej wymienianych wyzwań dla mieszkańców wsi. Z drugiej strony, badanie potwierdza potrzebę uczenia się dorosłych, uwidocznioną w badaniach statystycznych. Wynika z nich, że w 2022 r. blisko połowa (49,7%) dorosłych mieszkańców wsi podjęła lub kontynuowała uczenie się, przy czym 44,0% mieszkańców wsi zdobywało wiedzę i umiejętności poprzez uczenie się nieformalne (GUS, 2024). Respondenci uznali także potrzebę tworzenia lokalnych powiązań osób o podobnych zainteresowaniach, co może sprzyjać nieformalnemu uczeniu się wzajemnie od siebie, a także wzmocnieniu społecznych więzi.

Respondenci chętniej wybraliby dla siebie oferty doskonalenia zawodowego niż oferty edukacyjne dotyczące nowych wyzwań, takich jak go-

spodarka obiegu zamkniętego, biogospodarka, zielona gospodarka czy też zagrody edukacyjne. Także jedynie 28% respondentów dostrzegło potrzebę wdrażania innowacji edukacyjnych dotyczących przeciwdziałania zmianom klimatu. Można dostrzec znaczącą różnicę w uznaniu potrzeby innowacji edukacyjnych w ochronie środowiska w porównaniu z mniejszą skalą uznania takiej potrzeby w odniesieniu do zmian klimatu. Taki wynik uzasadnia potrzebę poszukiwania sposobów upowszechnienia wiedzy na temat edukacji klimatycznej. Respondenci dostrzegają potrzebę innowacji edukacyjnych w kształtowaniu świadomości społecznej (w badaniu nie wskazano konkretnego zakresu merytorycznego takiej świadomości). Wzmacnianie wspólnotowości zdaje się wspólną cechą kilku często wskazywanych działań edukacyjnych, obejmujących tworzenie lokalnej grupy osób o podobnych celach, spotkania z osobami zajmującymi się podobnymi zadaniami i tworzenie sieci osób o podobnych celach z wykorzystaniem Internetu. Wspólnotowe podejście jest podkreślane przez autorów proponowanych rozwiązań zwiększających odporność obszarów wiejskich (Adam-Hernández, Harteisen, 2019), jak i przez animatorów wdrażających wspólnotowe podejście działań szkół i ich lokalnego otoczenia na rzecz klimatu (Wals, Mathie, 2022).

Wobec uzyskanych wyników wskazane wydaje się kontynuowanie badań jakościowych diagnozujących specyficzne potrzeby edukacyjne mieszkańców obszarów wiejskich, potrzeby wsparcia informacyjnego i doradczego oraz potrzeby animowania współpracy w obrębie lokalnych wspólnot.

Bibliografia

- Adam-Hernández A., Harteisen U. (2019), *A proposed framework for rural resilience – how can peripheral village communities in Europe shape change?*, „Rural Journal of Depopulation and Rural Development Studies”, nr 28, s. 7–42.
- Babbie E.R. (2021), *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Coffield F. (2004), *Learning styles and pedagogy in post-16 learning: a systematic and critical review*, Learning and Skills Research Centre, London.
- Cresswell J.W. (2013), *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Freire P. (2021), *Pedagogy of hope*, Bloomsbury Publishing PLC, London.
- GUS (2024), *Uczenie się osób dorosłych 2022*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Gdańsku, Warszawa–Gdańsk.

- Habermas J. (2015), *Teoria działania komunikacyjnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hicks S.R.C. (2016), *Zrozumieć postmodernizm. Sceptycyzm i socjalizm od Rousseau do Foucaulta*, Biblioteka Myśli Pedagogicznej, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Knowles M.S. (1984), *Andragogy in action. Applying modern principles of adult education*, CA: Jossey Bass San Francisco.
- Kudełko J. (2023), *Problemy i wyzwania rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] D. Rynio, A. Zakrzewska-Półtorak (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 247–258.
- Kwieciński Z., Śliwerski B. (2019), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mathie R.G., Wals A.E.J. (2022), *Whole school approaches to sustainability: exemplary practices from around the world*, Wageningen University, Wageningen.
- Meison D. (2022), *Jakościowe metody badań społecznych. Podejście aplikacyjne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MRiRW (2022), *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Reupert A., Straussner S.L., Weimand B., Maybery D. (2022), *It takes a village to raise a child: understanding and expanding the concept of the “village”*, „Frontiers in Public Health”, nr 10, s. 1–7.
- Strzemińska A., Wiśnicka M. (2011), *Młodzież na wsi. Raport z badania*, Pracownia Badań i Innowacji „Stocznia”, Warszawa.
- Szempruch J. (2024), *Kierunki zmian świata – implikacje dla edukacji i nauczyciela*, [w:] J. Szempruch, A. Cybał-Michalska, M.J. Szymański, B. Śliwerski, *Wyzwania i dylematy uspołecznienia edukacji*, Impuls, Kraków, s. 15–54.
- Tremble D. (2023), *Andragogy vs pedagogy: which approach is best in the post-16 classroom?*, <https://www.sec-ed.co.uk/content/best-practice/andragogy-vs-pedagogy-which-approach-is-best-in-the-post-16-classroom> [dostęp: 10.12.2024].
- Zahavi D. (2012), *Fenomenologia Husserla*, WAM, Kraków.